folk/ed. Derg, 2020; 26(3):451-462
DOI: 10.22559/folklor.1215

Ötekinin Ötekisini Anlatan Roman: *O/Hakkâri'de Bir Mevsim*

Novel Depicting the Oher of the Other: *O/Hakkâri'de Bir Mevsim*

Hanife Nâlân Genç*

Öz

Küçürek öykü ve varoluşçu felsefenin önemli temsilcilerinden biri olan Ferit Edgü, pek çok yazınsal türde yapıt vermiş bir yazar, şair ve sanatçıdır. Yazınsal kariyerinden önce ilgi duyduğu resim, seramik ve buna koşut olarak aldığı sanat eğitimi onu ve yazınsal yaşamını farklı yönde etkilemiş, bir anlamda yön vermiştir. Fransa'da Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümünde okumuş ve 1964 yılında yurda dönmüştür. Askerlik görevini yerine getirmek üzere Hakkâri'nin Pirkanis Köyü'ne giden yazar, burada yaşamının en büyük değişimini geçirir. Bu küçük köyde yaşayıp gördükleri ona büyük bir deneyim olarak geri döner. Burada tanık olduğu ve yaşadığı olaylar gerek özel gerekse yazınsal yaşamına esin kaynağı olmakla kalmaz, düşünce sisteminin tüm dengelerini değiştirir. Hakkâri yazarın gerek özel gerekse yazınsal yaşamında tam anlamıyla bir değişim noktasıdır. Bu kent biçemine yeni bir bakış açısı katar. Odağına bireyi alan yazar onun varoluş sorununu uyumsuzluk boyutuyla birleştirerek farklı bir anlayışla anlatır. Bu açıdan bu çalışmanın öncelikli amacı yazarın Hakkâri ile kurduğu bağın derin anlamını onun söylemedikleri, anlatmadıklarından hareketle açımlamaktır. Yalnızca *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* isimli roman ele alındığında dahi yapıta isim veren, ona

Geliş tarihi (Received): 25.03.2020 - Kabul tarihi (Accepted): 15.06.2020

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı. ngenc@omu.edu.tr.
ORCID ID 0000-0001-2345-6789

esin kaynağı olan bu kentin yazarın dünyasında çok derin ve kalıcı izler bırakmış olduğu açıkça görülür. Roman Edgü'nün Hakkâri öncesi ve sonrası yapıtlarının ne denli değişim gösterdiğinin en güzel örneğidir. Özellikle imgelerle güçlendirilmiş anlatı yapısı, biçem, bakış açısı izleksel bakımından roman bir mihenk taşıdır. Yazarın yalnızca kendini değil yazınsal yönünü yeniden yarattığı bu kentin etkileri betimsel içerik analiz yöntemi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla yazarı Varoluşçuluk ve küçürek öykü türüne yakınlaştıran temel etkenin bu kent olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmayla Edgü'nün yalnızca özel yaşamının değil yazınsal kariyerinin Hakkâri öncesi ve sonrası olarak ayrıldığı bulgulanmıştır. Zira Hakkâri öncesi dönemde kaleme aldığı yapıtların ile sonrasındakiler arasında konu ve biçem yönünden oldukça çarpıcı farklılıklar vardır. *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* onun düşünce evrenine yeni bir bakış açısı katmıştır. Bu saptamaya yazarın özyaşamöyküsüyle roman arasında kurulan bağla ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: *Ferit Edgü, Hakkâri'de bir mevsim, kent, öteki, Hakkâri*

Abstract

One of the important representatives of minimal story and existentialist philosophy, Ferit Edgü is a writer, poet and artist who has produced many literary works. Before his literary career, the painting, ceramics and art education he received influenced him and his literary life in a different direction and gave direction at once. He studied painting at the Academy of Fine Arts in France and returned home in 1964. The writer travels to Pirkanis village of Hakkâri to fulfil his military service, where he spends the biggest change of his life. What he lives and sees in this small village return to him as a great experience. The events he witnessed and experienced here not only inspired his private and literary life, but also changed all the balances of his thought system. Hakkâri is literally a point of change in the writer's private and literary life. This adds a new perspective to the urban style. The author, who takes the individual into his focus, combines the problem of existence with the dimension of nonconformity to describe it with a different understanding. In this respect, the primary purpose of this study is to explain the deep meaning of the author's connection with Hakkâri, as he do not tell or explain. It is evident that this city, which gives a name to the work and inspires it even when the novel *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* is considered, has left deep and lasting traces in the world of the author. The novel is the best example of how much Edgü's pre-and post-Hakkâri works have changed. The novel is a touchstone, especially in terms of narrative structure, style and perspective, reinforced by images. The effects of this city, in which the author recreates not only himself but also his literary aspects, have been tried to be explained by descriptive content analysis. With this, it was concluded that this city was the main factor that brought the author closer to existentialism and the shrinking story genre. With this study, it was found that Edgü's literary career was separated before and after Hakkâri. Because there are quite striking differences between the works he wrote in the pre-Hakkâri period and the ones in the following in terms of subject and style. *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* has added a new perspective to his universe of thought. This determination was reached by the link between the author's autobiography and the novel.

Keywords: *Ferit Edgü, Hakkâri'de bir mevsim, city, other, Hakkâri*

Extended summary

Ferit Edgü, a publisher, an art critic and a painter, is known for his works in contemporary Turkish writing within different genres such as novels, stories, poetry, theatre, aphorism and scrutiny. His literary value is represented through his unique style which is marked by syncretized views. He is an author whose life and literary career are shaped by certain interesting events and sensations that begin in Hakkâri. When he returned from Paris, where he attended school, he went to the village of Pirkanis, Hakkari in 1964 for military service. The governor of Hakkâri sends this young man, who has just arrived from Paris, to Pirkanis, where he would spend two years avoiding alienity. The author's life is described in his novel: *O/Hakkâri'de Bir Mevsim*. In the novel, he expresses sharp criticism regarding the state's situation in eastern regions and he writes about people of different languages and ethnicities. In addition, he mentions the harsh climate of the region, poor living conditions and the inability to reach medical services in the village.

Ferit Edgü's novel, published in 1977, a year after its composition, was mostly identified with the name *O/Hakkâri'de Bir Mevsim*. It is an account in which truth and thought are sometimes intertwined, and sometimes the distinction between the two is eliminated. In fact, Melih Cevdet Anday states that the novel *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* is not considered a realistic one. Rather, the reality has become an incredible dream, to the extent that it has become an amazing story, and that he admires Edgü's transformation of a real life into a fictional frame. The novel, consisting of two main and twenty-five sub-chapters, includes influences shifting to many literary genres in its entirety. In the first part, sixteen sub-sections are combined together with the topics they are related to, while the second section consists of nine sub-sections. The first part of the novel encompasses conventional novel characteristics whereas the second part includes some disconnected and occasionally independent status stories. At the beginning of the novel, it is emphasized that the first word is the last word in a sense with the title of front and end words, which is fully compatible with modern novel features. From the beginning, the reader is led to a search in a fictional plane, in an ambiguous state between dream and reality. *Hakkâri'de Bir Mevsim* is a diversified and enriched form of Edgü's style, which has produced many literary works.

Edgü adds genres such as biographies, memoirs, memorabilia, fairy tale and even poetry and fantasy elements to his story. In fact, apart from this novel, which contains memoir-fiction, there are no autobiographical traces in other works he composed. Like contemporary writers, Edgü tries to adapt what he has learned from the West to Anatolia and moves away from addressing social issues trying to understand the individual in a universe where dream and reality intertwines.

It is worth mentioning that the novel has been translated into many languages such as French, German, Italian and Japanese, and received awards at the 33rd Berlin Film Festival in 1983 and the 2nd Mediterranean Culture Film Festival in 1984. His novel "O" was shot in 1977 under the name *Hakkâri'de Bir Mevsim*, and was played by the *Sarı Sandalye Theatre Group* in 2016 as part of the Istanbul Theatre Festival.

This village, which re-evaluates all its experiences with a different perspective in the opposition of Paris-Pirkanis, becomes a real test for the writer. Here, he witnesses little children who die of illness, desperate women married as co-wives, men who bow to their landlord, and life full of poverty and violence, that is, a life style that works completely different from the western world. As he describes, using his own words, this village, which has no road, no electricity, becomes the turning point of his life.

The person named O, who can be described as an anti-hero, is a sailor, but it is not known how he ended up in Hakkâri after an accident. However, after a while, he assumes that he exists within an exile, not as a result of an accident. Having difficulty recognising himself and his face, O is in a world between dream and reality. In fact, in the narrative of the novel based on these contradictions, it loses its importance whether it is a casualty, a passenger or a victim. Therefore, it is not important whether these are real or not, it is only important that they have been experienced. So instead of excluding this city of rights, where he ends up, he chooses to adopt it. After this point, he confronts the fact that his life is indispensable. It is reinforced by writing marks that the novel has not reached a definitive end. This is how the true conflict is riveted with the dream that the author developed fiction with the line used instead of the dot. Now the reader is free to match the end he wishes to the novel. But it won't be easy for the reader, who doesn't quite comprehend whether he's actually seeing a dream or the reality of the dream. The function undertaken by the head in the narrative places of the novel is quite manipulative in embodying the dream-true conflict.

In *Hakkâri'de Bir Mevsim*, the author, who identifies with the condescending story genre, creates a fiction that is stuck between poetry and narrative in a clear, simple and short narrative chart. However, this fiction is so real and structured so well that after a while, dream and reality mix and/or replace. The novel magically turns reality into dreams at the same time. No definite distinction can be made in the novel whether it is turned into a real life or a fiction. He rebuilds himself in this city, where he reaches the essence of his existence.

Giriş

Türk Yazını'nda şiir, öykü, roman ve deneme gibi farklı türlerinde yapıt vermiş ve modern anlatının önemli temsilcilerinden biri olan Ferit Edgü, 1950'li yıllarda yazınsal kariyerine adım atmıştır. Özellikle küçürek öykü ve Varoluşçu yaklaşımın ismiyle özdeşleştiği bir yazın insanı olan Edgü onları kendine özgü sanat anlayışıyla yoğurmuştur. Onun özgünlüğü modern yaşama koşut olarak bireyin varoluş sorununu Türk toplumunun değerleri ve algılayış biçimiyle uyumlu biçimde ele almasından kaynaklanır. Türk Yazını'nda 'bunalım edebiyatı' nitelemesiyle anılan hareketin iki öncüsü Demir Özlü ve Ferit Edgü'dür. Edgü hiçlik duygusunu gözlem ve betimlemeleriyle somut hale getirir. Onu çağdaşları Bilge Karasu, Leyla Erbil, Nezihe Meriç ve Tomris Uyar gibi yazarlardan ayıran en temel özelliği deneyciliğidir. Bu yazarlar gibi o da a ve Mavi gibi dergilerde yazılar yazmışsa da zaman içerisinde yazınsal yönsemelerinin farklılaşmasıyla onlardan ayrı bir niteliğe bürünmüştür.

Türk Yazını'nda varoluşçu çizgi Ferit Edgü ile özdeşleşmiştir. Batıdaki Varoluşçuluk anlayışının onun dünyasında kişisel deneyim ve yaşantılarından kaynaklı olarak farklı bir

yorum ve anlama sahip olduğunu görüyoruz. Bu anlamda yazarın yaşamında Hakkâri ilinin ayrıcalıklı ve özel bir yeri olduğu açıktır. Hakkâri yazarın gerek kişisel yaşantı gerekse izlenimleriyle bütünleştirdiği yerin adı olmasıyla özel ve yazınsal yaşamında oldukça yönlendirici bir işlev üstlenmiştir. Bu kent ve burada yaşadıkları yazarın yazınsal yaşamını tümüyle etkilemiş ve onu çağdaşlarınınkinden farklı bir biçeme yönlendirmiştir. Edgü'nün Hakkâri'de yaşadıkları, gördükleri onun bakış açısını varsıllaştırmakla kalmamış biçemini bu yönde şekillendirmesine yol açmıştır. Bu durum da Türk Yazını'nda bireyin varoluş sorunsalının temsiliyet kazanmasında oldukça etkili olmuştur. Varoluş sorunu ve uyumsuzluk Türk toplumunun yaşantı biçimi, kültürü ve yapısıyla yansıtılmıştır. Yazarın yapıtlarında baskın biçimde duyumsanan Varoluşçuluk anlayışının temelleri er-öğretmen olarak Hakkâri'de geçirdiği günlerde atılmıştır. Edgü'nün askerlik görevi sırasında tanıdığı bu kentteki yaşantısı, izleminleri ve anıları bu anlayışı benimsemesine kaynaklık etmiştir. Kendisinin de her fırsatta dile getirdiği gibi tüm yaşamında Hakkâri ili ve onunla kurduğu bağ derin izler bırakmıştır. Öyle ki bu izler doğrudan ve/veya dolaylı olarak yapıtlarında yaşam bulmuştur. Bu yönüyle *Hakkâri'de Bir Mevsim içerdiği* anlamla ona esin kaynağı olmakla kalmamış yazarın yazınsal kariyerinde yönlendirici bir etki yaratmıştır.

Değindiğimiz gibi Ferit Edgü Türk Yazını'nda yalnızca Varoluşçu anlayışın değil aynı zamanda küçürek öykü türünün de en önemli temsilcilerinden biridir. Onun biçemi üzerinde kısa bir değerlendirme yapılırsa temel izlek ve onları yorumlama biçiminin özgünlük taşıdığını rahatlıkla söylenebilir. Yazarın yalnızca birkaç yapıtı incelendiğinde bile sanat anlayışının tümüyle farklı bir boyuta evrilmesinin Hakkâri'yle kurduğu bağla ilişkisi olduğu kolayca anlaşılabilir. Hakkâri yazarın özel yaşamında bir yer edinmişken kariyerinin ilerleyen aşamalarında yazın yaşamını biçimlendirmede esin kaynağı ve söz sahibi olmuştur. Bu il yazarın gerek özel gerekse yazın yaşamını o kadar kesin çizgilerle ayırır ki bunu Hakkâri öncesi ve sonrası diye yorumlamak olasıdır. Çünkü Hakkâri sonrası yapıtları anlatı yapısı, biçemi, izleği ve bakış açısı yönünden tümüyle değişmiştir. Bu dönem yapıtlarında dikkat çeken bir başka nitelik de yapıtlarda açık veya örtük biçimde kullanılan imgelerdir. Yazınsal bu değişim Edgü'yü Varoluşçuluk ve küçürek öykü türüne yönlenmeye itmiştir. Anday, onu "paragrafları aşan cümleleri bir kenara bırakan az, daha az kelimelerle üreten bir kelime avcısı"[1] olarak görmektedir. Yazar bundan böyle yapıtlarının merkezine yerleştirdiği bireyi yeni bir anlam boyutuyla ele alacaktır. Varoluş kaygıları içindeki bu birey Edgü'nün yaratım evreninde somut gerçeklikle içe içe verilir. Birey zaman ve uzamla tanımlanmış yaşamında varoluş kaygılarından hiçbir zaman kurtulamaz. Bu yüzden bireyin varoluş kaygıları seçimleri doğrultusunda bir anlam kazanır. Örneğin, özgürlüğü seçen birey yalnızlıkla sınav verir, içinde yeşeren bunaltıysa onu iletişimsizliğe iter. "Kişioğlunun dünyada kendine bir "yer edinme" çabası, onun insanlaşmasının en önemli etkinliğidir" (Korkmaz, 2005: 140). Bu yalnızlıkta gerçek düşe karışır. Ne yaşama ne de dünyaya tam anlamıyla bağlanabilen birey, yurtsuzluk diyarında bir yolcudur adeta. Zamanda yiten birey, uzamla da bir türlü bütünleşemez. Bireyin içine düştüğü bu kaygı durumunun bir bunaltıya dönüşmesinin sebebini ötekileşmeyle ilişkilendiren Şahin bunu şu sözlerle açımlar: "Bunaltı, insanlığın en üst düzeyde öteki oluşunun temelidir" (2014: 237). Modern dünyanın mekanikleştirdiği aynı zamanda değersizleştirdiği bireyin özgürlük alanı daralmıştır, dünya değerleri arasına sıkışmış kalmış ve çaresizdir. Kendine yeni varlık alanları arayan bu birey, kendisiyle derin bir iç çatış-

maya girer. Özellikle de küçürek öyküde kendini kanıtlamış olan Edgü yapıtlarında bireyi bu türün değerleriyle anlatmıştır. Öykünün bir alt kolu olarak değerlendirilen küçürek öykü, roman ve öykü gibi yazınsal türlerde olduğu gibi bir kurgu yapısına sahip olmadığı için karakter gelişimi veya öğüt verme gibi bir erek taşımaz. Bu yüzden gerçekleri sezdirme yoluyla okurda ani uyarımlar yapar. Yazmak, çizmek ya da şiirin imgelerinden yararlanmak Edgü için yalnızca kendini anlatma yolları olmakla kalmamış aynı zamanda her birinin kalemine kattığı derinlikle güçlenmiştir. Bu uyarımları da "kişilerin zamansızlık ve yurtsuzluk sorunlarını metinleştirerek" gerçekleştirir (Korkmaz ve Deveci, 2011: 12). Küçürek öykü gerek biçimsel yapısı gerekse anlatım özellikleriyle şiire yakınsanabilir. Şiir gibi imgelem dünyasının kapılarını açarak az sözle çok anlam üretmeyi amaçlar. Baş ve sonun okuyucunun imgelem gücüne bırakıldığı küçürek öyküde sıradan bir durum ya da konunun etkileyici bir biçimde anlatılması söz konusudur.

Ferit Edgü'nün yapıtlarını özel kılan bir diğer nokta da ele aldığı kişileri yansıtma biçimidir. Karakter de, kişi de, anlatıcı da kendisidir. Bu yüzden yapıtlarında yansıttığı kişiler kurmaca değil, kendi yaşamından kurgu evrenine süzülen ve oradan okura seslenen gerçek kişiler gibidir. Doğu coğrafyasında insan yazgısını anlatırken aslında kendi yaşamını değiştirdiğinin ayırdına varmakta gecikmez. Sustuklarını yazma arzusu onda bir edime dönüşür. Bireydeki toplumu ararken toplumdaki bireyle baş başa kalır. Onun bireyi var olma/olamama sürecinde bireyleşme sancıları yaşar. Anlatı yerlemlerinde bireyin kendini kuşatan uzam içinde sıkışmışlığını söyleşimlerin arasına gizlediği kimi gönderme ve örtük anlamlarla okura aktarır. Bunu o kadar gerçekçi ve dolaysızca yapar ki anlatı yerlemlerini oluşturan her bir öğe ana izleği ortaya çıkartma, bir başka anlatımla onu belirginleştirme işlevi üstlenir.

Bir kent öyküsü: *Hakkâri'de bir mevsim*

Ferit Edgü, şiir, tiyatro, aforizma, inceleme gibi farklı türlerde yapıtlar vermiş olsa da asıl yetkinliğini roman ve öyküde göstermiştir. Kariyerine şiirle başlamış olmasına karşın yazma edimini daha sonra nesir, roman ve öyküye yönelerek sürdürür. Yazar kimliğini böylesine çeşitlendirmiş olmasında yayıncı, sanat eleştirmeni ve ressam kimliğinin oluşu da yadsınamaz. Yapıtlarında ön plana çıkan temel izlekler iletişimsizlik, yalnızlık ve yabancılaşma onda bireyin varoluş sorunsalının yansıması olarak kendilerini gösterir. Bireyin yersiz yurtsuzluğu, bağlarının kopukluğu, kendi içine dönmesine yol açmakla kalmaz, bu yalnızlık içinde varlığın anlamını sorgulamaya iter. Türk Yazını'nda Batıdaki varoluşçuluk hareketinin yansımaları özellikle 1970'li yıllarda kendini hissettirmeye başlar. Dönemin sosyo-ekonomik ve siyasal koşulları bireyi gerek maddi gerekse manevi değerlerini sorgulamaya iter. Çağın bunalımı evrensel bir izlek gibi değerlendirilirken, bu sorunları ele alış biçimi bir yazardan diğerine değişkenlik gösterir. Örneğin, Ferit Edgü bireyin sorunlarını toplumla olan ilişkisi bağlamında değerlendirir. Onun yaratım evrenindeki bireyi gerçekçi kılansa kültür, gelenek, düşünce yapısı ve yaşantı biçimiyle iye olduğu coğrafyanın tüm özelliklerini yansıtmasıdır. Hakkâri'de kaldığı zaman sürecinde tanık olduğu olaylar ve karşılaştığı insanları, onların yazgılarını Doğu coğrafyasının kendine özgü anlayış ve dokusuyla anlatır. Ancak Doğu insanının öyküsünü anlatırken gerek anlatıcı veya kahraman gerekse yazar olarak bireyin içinde bulunduğu uzamda sıkışmışlığını gözler önüne serer. Ferit Edgü'nün *Kimse* (1976), *Hakkâri'de Bir Mevsim* (1977), *Doğu Öy-*

küleri (1996) ve *Yaralı Zaman* (2007) isimli yapıtlarında da Doğu varlığını duyumsatır. Ancak *Hakkâri'de Bir Mevsim'*de kimi zaman kullandığı imgelerle, kimi zamansa anlatıya açık ya da örtük biçimde yerleştirdiği göndermelerle bu etki daha yoğun biçimde duyumsanır. Kitapta bir Doğu öyküsünde modern insanın başta kendisiyle hesaplaşması konu edilir. Modernizmin biçimlediği birey kendi benlik arayışına düşer. Çevresiyle ilişkileri kısıtlanmış veya yok olmuş, aidiyet ve güven duygularını yitirmiş bu yalnız birey sürekli bir arayış içindedir. Modern yaşamın mekanikleştirdiği birey düşle gerçeğin çatıştığı bir evrendedir. Bireyin yaşadığı varoluşsal tedirginlik doğrudan yazar ya da anlatıcı ağzından gerçeküstü öğeler ve düşsellikle harmanlanmış olarak anlatılır. Herkesten uzak bir ortam ona özgürlük sunmak yerine kısıtlamalar getirmiş, onu bir iç çatışmaya itmiştir. Varlığına yeni anlamlar yükleme uğraşında birey çaresiz ve yalnızdır. İç sıkıntısı, bunalım ve huzursuzluk bir tedirginlik durumu olarak belirir. Bu yüzden yapıtta varoluşsal sıkıntı düşsellik ve gerçeküstü öğelerle varsıllaşır. Güvensiz, umutsuz insanların yakasını bırakmayan kimi nesneler ya da durumlar varoluşsal bir sıkıntının gösterimidir. Ferit Edgü'nün yapıtlarında rastlanan bu durumlar nereden geldiği belli olmayan garip sesler ya da evde ortaya çıkan böceklerle kendini gösterir. *Hakkâri'de Bir Mevsim* anlatısındaki izlek ve imgelere diğer eserlerinde de rastlanır… Alegorik bir anlatımla güçlendirilmiş "*Bozgun"* başlıklı öyküdeki kahramanın göğsünde fark ettiği bir yara da söz ettiğimiz gerçek-düş karşıtlığının somutlaştığı bir örnektir. Kahramanın yalnızlığı ya da çaresizliği simgesel düzlemde bu yara ile kesinlenir. Edgü'nün "*Leş"* başlıklı öyküsünde ise bir başka imge kullanılmıştır. Tekneye takılan bir leş aslında kahramanın iç dünyasında onu kuşatan sıkıntılarının dışa vurumudur. Yine yazarın "*Odada"* başlıklı öyküsünde fare de bir imge olarak yer alır. Edgü'nün Sartre'ın varoluşçu düşüncesinden izler duyumsanan "*Kaçkınlar*" da bulantı benzer bir işleve sahiptir. Kahramanın duyumsadığı bulantı yaşadığı dünyaya karşıdır.

Türk yazınında Elli Kuşağı'nın önemli isimlerinden biri olan Ferit Edgü başta yazına değil resme ilgi duyduğu için İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'ne kaydolmuştur. Hatta öğrenim yaşamının beş yılını Paris'te geçirmiştir. Fransa'da sanatsal uğraşlarını farklı okul ve çevrelerde sürdürmüştür. Örneğin, seramik öğrenimi için Académie du Feu'de, felsefeyle ilgili Sorbonne'da bulunmuş, Louvre'da ise sanat tarihi ile kurslara katılmıştır. Yazar kendisini sanatın bir alanından diğerine yönelten esinlenmeler olduğunu kabul etmektedir. Büyülendiği Paul Klee tablosu onu ressam olmaya, bir Sait Faik öyküsüyse yazarlığa yönlendirmiştir. Yazarın sanatın farklı alanlarına duyduğu ilgi ve merakı yazınsal kariyerinde çeşitlilik sağlamakla kalmaz aynı zamanda farklı duyumsayışlara da kaynaklık eder. Şiir, roman, öykü gibi türler hem tek tek yaratımlarını taçlandırdığı türler hem de birbirleriyle etkileşimleri bakımından tüm yapıtlarına esin kaynağı olur. Bu türlerin her biri de Edgü için yeni bir ifade biçimi olur.

Edgü'nün farklı yazınsal türlere yönelmesinde ve bunları çeşitlendirmesinde özel yaşamındaki etkilenmeler de yönlendirici olmuştur. Bu etkilenmenin en derinden duyumsandığı olay askerlik görevini tamamlamak için gittiği Hakkâri olmuştur. Yazar kendisiyle yapılan söyleşi ya da röportajlarda gerek bu kentle kurduğu bağı gerekse bunun anlamını dile getirmiştir. Abidin Parıltı'nın kendisiyle *Yaralı Zaman'*lar üzerine yaptığı bir söyleşide Edgü Hakkâri için şu sözleri söylemiştir. "Söyledim, orası benim dünyaya gözümü açtığım yurdum. Geçende bir söyleşi sırasında "oradan ayrılırken bir yarımı orda bırakmışım gibi" dedim. Sonradan

gördüm bunu. Bana bunları belki de o yazdırıyor. Bir yarımı Hakkâri'de bıraktığım, o da Hakkâri'den hiç ayrılmadığı için bir dönüş söz konusu değil. *Yaralı Zaman*'daki dönüş, zaman üzerinden bir dönüş. Ama bunun ne anlama geldiğini sormayın bana." Askerlik yaptığı süreçte tanıdığı bu kent onun için tam bir değişim ve dönüşümün başlangıç noktası olmuştur. Askerliğini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen ve bir süre sonra tekrar Paris'e giden yazar için yurda döndükten sonra artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Pek çok söyleşi ve röportajda açıkça dile getirdiği gibi Hakkâri onun için bir değişimin adıdır. Askerlik dönüşü İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra tekrar Paris'e giden yazar bir yıl sonra yurda döner. Askerlik görevini yapmak üzere 1964 yılında Hakkâri'nin Pirkanis Köyüne giden Edgü bu kentte yaşadıkları ve tanık olduklarının gerek özel yaşamını gerekse kalemini şekillendireceğinden habersizdir. Bu yüzden "Ferit Edgü için Hakkâri'den Önce'si ile Hakkâri'den Sonra'sından söz edilebilir" (Uzun, 2014: 47). Hakkâri'de yaşadıklarıyla dönemini sorgulayan hatta onunla hesaplaşan yazarın yapıtları içerik ve anlamsal boyutlarıyla incelendiğinde bu durumu somut biçimde yansıttığı görülür. Çetin iklim koşulları ve coğrafi konumuyla bu küçük köy, yaşamı ve anlamını sorguladığı bir uzam olur onun için. O, bu sorgulamayı şu sözlerle ifade etmektedir."Pirkanis kendimi ve bildiklerimi sınamamda yardımcı oldu. İnançlarımı, insanlara, doğaya bakışımı, kitaplardan öğrendiklerimi, o Allah'ın dağında, on dört haneli, yolu, elektriği, telefonu olmayan bir köycükte, tüm dünyası o dağlar, o koyunlar olan insanların arasında yeniden gözden geçirmek olanağını buldum bütün bir kış boyu" [2] Tüm dünyadan yalıtılmış bu köy yokluğun ve yoksulluğun hüküm sürdüğü bir yer anlamı taşır. 1977'de *Hakkâri'de Bir Mevsim* adıyla filme çekilmiş olan roman Fransızca, Almanca, İtalyanca hatta Japoncaya çevrilmiş, yurt içi ve yurt dışında pek çok ödüle layık bulunmuştur. 1983'te 33. Berlin Film Festivali'nde, bir yıl sonra ise 2. Akdeniz Kültürleri Film Festivali'nde ödül almıştır. Bunun yanı sıra roman 2016'da İstanbul Tiyatro Festivali'nde Sarı Sandalye Tiyatro Topluluğu'nca oyunlaştırılmıştır.

Bu açıklamalardan hareketle romanı biçimsel ve anlamsal yönden daha ayrıntılı biçimde değerlendirmeyi sürdürelim. 1977'de on iki yıl öncesi anılarına giderek ya da o yılları düşleyerek "*O*" adıyla yayımlanan *Hakkâri'de Bir Mevsim* için düşünülen ilk isim "Doğu'm" olmuşsa da roman *Hakkâri'de Bir Mevsim* ismiyle özdeşleşir. Dündar (2018) kitabın ilk isminin iki çağrışımı olduğunu belirtir bunun birincisinin yazarın daha önce varlığından bihaber olduğu "doğu"ya ikincisininse burada geçirdiği kışın ardından kendi yeniden "doğum"una vurgu yaptığına işaret eder. 'Doğu' ve 'doğum' sözcükleri insanla coğrafya, insanla yazgıyı sorgulamaya iter. Çünkü yazar *O/Hakkâri'de Bir Mevsim*'de okuru yalnızca Doğu öykülerini anlatmaya değil, anlamaya da davet eder. Bu yüzden roman çok katmanlı bir anlam yapısına sahiptir. Kendisiyle yapılan röportajda yazar bu ilin bıraktığı izler için şu ifadelere yer verir. "Yalnız yazarlık serüvenimde değil, yaşamımda da bir Hakkâri olayı var. İnsan birçok kez doğabilir. Ben de, ikinci kez Hakkâri'de doğdum. Hakkâri dönüşü, aynı insan değildim" (Şen, 2016). Yazar için Doğu gerek coğrafyası gerekse insanıyla ayrıcalıklıdır.

Anı ve kurgunun buluştuğu *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* iki ana, yirmi beş alt bölümden oluşmuştur. İlk bölümde on altı, ikincisinde dokuz alt bölüm bulunur. Romanın ilk bölümü kendi bütünlüğü içinde daha tutarlı iken ikinci bölümü birbirinden bağımsız durum öykülerinden oluşturulmuştur. *Hakkâri'de Bir Mevsim'i* kökleşik romandan yapısal ve anlamsal boyutta

ayıran nitelikleri daha ilk bakışta dikkat çekicidir. Okurun romanla bir özdeşlik kurmasını istemeyen yazar bu amaçla romana yerleştirdiği ön ve sonsözlerle onun alımlama estetiğini harekete geçirmeyi amaçlar. Eleştirel ve yaratıcı okuma süreçlerini devreye sokmaya çalışan Edgü, romanın çelişkiler yumağı haline gelen dolantısının bu sıra dışı yapısını tümüyle okurun yorum ve anlamlandırmasına bırakır. Romanın başındaki ön ve son söz başlığı ve üstlendiği anlamsal boyut modern romanı anıştırır. Daha önce de belirttiğimiz gibi biyografi, anı, hatıra, küçürek öykü, şiir gibi yazınsal türlerde yapıtlarını çeşitlendirmiş olan yazar bu çeşitliliği romanın anlatı yapısında fantastik öğelerle güçlendirir. Dilini bilmediği, coğrafyasını tanımadığı böylesi bir uzamda bireyi anlamaya çalışan yazar, Hakkâri'nin yüksek bir köyünde iki yılını geçirir. Farklı etnik kökene ve dile sahip ötekileşmiş ve/veya ötekileştirilmiş insanların dünyasından bir öteki olarak bulur kendini. Doğuyu ve devletin buradaki durumunu anlamaya ve anlatmaya çalıştığı bu köyde yaşam bambaşka bir anlam kazanır onun için. Ne yolu, elektriği, ne de telefonu olan bu köy modern yaşamdan tümüyle yalıtılmış, unutulmuş hatta gözden çıkartılmış gibi bir izlenime sahiptir. Tüm olumsuzluk ve ağır yaşam koşullarına karşın insanlar durumu kabullenmiş ve yazgılarına boyun eğmişlerdir. Tıpkı buradaki diğerleri gibi roman kahramanı O için de bu köy kesin bir yokluk, yoksunluk ve yoksulluk anlamı taşıyordur. Bu anlam düzleminde düşle gerçek iç içe geçmiştir. Bu ırak topraklarda zaman belirsizleşmiş, uzam sınırlanmıştır. Bu tekdüze ve yalın yaşam onun için gerçek bir sınav olur. Kendisiyle yapılan söyleşilerde Doğu ve Doğu insanını ayrı tuttuğunu açıkça gördüğümüz yazar bu durumu şu sözlerle vurgular: "Doğu, benim ikinci doğuşumu yaşadığım yer. (…) Diyebilirim ki Hakkâri'de yaşadığım bir mevsim beni değiştirirken dilimi de değiştirdi" (Parıltı, 2007). Yazarın uzun yıllar yaşadığı Paris'in onun için taşıdığı anlam bu köyünki ile karşılaştırılamazdır dahi. Yaşadığı tedirginlikle insanlara mesafeli olan ve onları gözlemlemekle yetinen anlatıcı için Hakkâri'nin başta yarattığı anlamı sondakiyle tümüyle karşıtlık taşır. Yazar için "Paris'ten Pirkanis'e dünyaları sırtlayıp gelmiştir" diyen Yalçın (2018) Edgü'nün buradaki insanların dünyasına girdiğini, onlardan biri gibi olmaya çabaladığını vurgulamak ister. Başlangıçta geçmişine dair hiçbir şey hatırlamayan anlatıcı köylülerle kaynaştıkça daha önce tanımadığı bir dünyada yeni yaşam olanaklarını bulduğunun ayırdına varır ve unuttuğu izler de yeniden belirir. Bir sürgün mü, mahkûm mu olduğunu sorgulaması da bu aşamada gelişir. İlk bölümde kendini "yabancılar arasında bir yabancı olarak" nitelendiren anlatıcı çok geçmeden o topluma iye oluverir. Romanda bu iç hesaplaşma şu sözlerle yer alır: "Bir kazazede miydim? Yoksa bir sürgün mü? Yoksa bir mahkûm mu? Öyleyse neydi suçum? Yoksa ben hep burada yaşadım, burada doğup büyüdüm de…" (Edgü, 2006: 20). Başka yabancılığın yarattığı tedirginliği yaşayan ancak kısa zaman içinde onların çaresizliklerine, yoksul yaşamına ortak olan O, kendisini neyin ya da nelerin beklediğinden habersizdir henüz. Bu dağ başında insan öykülerini uzaktan izleyen değil, içinde yaşayan olur. Bu köyde zaman öylesine durağandır ki adeta donmuştur. Karlarla kaplı günlerde insanın yapacakları da sınırlıdır. Yalnızlık bir monologa dönüşür.

Gerek yapısal düzenlenişi gerekse anlamsal boyutuyla roman kökleşik roman niteliklerinden tümüyle arındırılmıştır. Bunun ilk göstergesi okurun romanla özdeşlik kurmasının önüne geçilmiş olmasıdır. Romandaki ön ve sonsözler herhangi bir yönlendirilme yapılmaksızın okurun alımlama estetiğine bırakılır. Romanın başkişisi olan O, isimsizliğiyle tam bir karşıt kahraman niteliği taşır. Pek çok çelişkinin taçlandırıldığı romanın en tuhaf yanlarından biri anlatıcı/

kahramanın bir deniz kazası sonucu Hakkâri'ye düşmesidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde okur onun bir deniz kazası sonucu değil, bir sürgün olduğunu anlar ya da bunu anlatıcının telkinleriyle kabullenir. Bu uçsuz bucaksız coğrafyada kendine dahi yabancılaşan öğretmen ya da kendini O olarak duyumsayan anlatıcı düş mü gerçek mi olduğu belirsiz bir evrendedir. Düş zannettiği aslında onun gerçeği olur. Bu kabullenmeden sonra da artık O'nun bir kazazede mi, yoksa bir sürgün mü olduğu anlamını yitirir ve Hak kentine nasıl geldiğinden çok buraya nasıl bir anlam yüklediği daha önem kazanır. Onu benimseyip kabullendiğinde gerek anlam evreni gerekse ilişki düzlemi bakımından her şeye farklı gözle bakar ve yeni anlamlar yükler. Romanda okura bırakılan anlamsal boyut kullanılan noktalama imleriyle de kesinlenir. Yazarın nokta yerine kullandığı çizgi romanın sonunun belirsizliğini güçlendirmekle kalmaz, onu yoruma açık hale getirir. Bu da yazarın roman genelinde özenle korumak istediği gerçek-düş çatışmasını canlı tutar. Romanda anlatıcı başkişi onu niteleyen tek bir kavramla varlık gösterir. O da öğretmen olmasıdır. Pirkanis'te başlangıçta yoksul ve çaresiz insanların yaşamlarını masalsı öğelerle bezeliymiş gibi gözlemlerken zamanla onların bir parçası olur. Bu dağ başında Doğu insanının yaşamının bir tanığı değil, ortağıdır artık. Zaten yazarı yazmaya iten olgu da yalnızlıktır. Doğa ve iklim koşullarının çok sert olduğu bu coğrafyada zaman da farklı akar. Zaman durağın ve kımıltısızdır adeta. Karlarla kaplı bu köyde zaman da donmuştur. Yine de bu coğrafya, insanı, töreleri, hayvanları, doğası, karı, kışı ile büyüleyicidir. "Yalnızlık ve yabancılaşmanın bir sonucu olan, kendine bir muhatap arama/üretme fikri en üst ifadesini Ferit Edgü'nün *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* ve *Kimse* adlı romanlarında bulur. Bu romanlarda yalnızlığın ürettiği monoloğun, iç bende ortaya çıkan "içsel bir varlıkla" diyaloğa dönüşmesi söz konusudur" (Kurt, 2011: 1474). Daha önce de değindiğimiz gibi O'nun kim olduğu, buraya nasıl geldiği önemini yitirir. Yoksulluk ve çaresizlik içindeki bu insanlar için öteki konumundadır o. Ne olursa olsun yaşamaya çalışmalı ve içine düştüğü arayıştan vazgeçmemelidir. Bu kente benzemeyen kentteki serüveni de böylece başlamış olur. Bu ötekileşmiş ve/veya ötekileştirilmiş insanların arasına katılan roman kahramanı O, kısa süre sonra kendini ötekinin ötekisi olarak bulur. Burada yaşadıkları, olaylar, durumlar, ilgililere ulaşamama gerçekte ötekinin onlar değil kendisi olduğu gerçeğini yüzüne vurur. Burada bir kitapçıyla karşılaşmak O'yu çok şaşırtır. Süryani olduğunu öğrendiği kitapçı insanların kitap okumamasından şikâyetçidir. Öğretmene dilini ve yazarlarını bilmediği kitaplar armağan eden kitapçı bir anlamda ona öteki olduğunu duyumsatır. Çünkü ona göre insanların birbirlerini anlamaları için aynı dili konuşmaları gerekmez. Bu sözler öğretmenin ötekileştirdiği insanları tanıması yönünde önemli bir telkin olur. Artık ötekileştirdiği insanları tanımaya çalışacaktır. Öğretmen geceyi geçirmek için kaldığı handa kendisini tanıtırken "ben, O'yum" der (Edgü, 2006: 39). Bu sözle kendini başkalarından önce kendisinin ötekileştirdiğini ortaya koyar. Çünkü o ne içine düştüğü bu insanları ne de kendini tanıyordur artık. Ancak aldığı isimsiz mektuplar ve köydeki salgın hastalıklar onu daha da çaresizliğe iter. Çünkü il merkezinden doktor talep ettiği dilekçeler sonuçsuz kalır. Yalnızlığında boğulmaya başlayan öğretmenin bilinci de bulanıklaşmış kendi kendine konuşmaya başlamıştır. Kış geçip köy yolu açılınca gelen müfettiş çocukların okuma-yazma öğrendiklerini, O'yla birbirlerini anlayabilecek kadar Türkçe öğrendiklerini daha da önemlisi öğretmenin bu yaşam koşullarına alışmış olduğunu görünce oldukça şaşırır. Aslında çocukların öğrendikleri yalnızca bunlar değildir. Bilime, bilgiye, gerçeğe dair pek çok şey öğ-

renmişlerdir O'dan. Ancak O da onlardan yaşama, ayakta kalmaya, mücadeleye dair çok şey öğrenmiştir. Başta öteki diye dışladığı bu insanların ötekisi olmuştur gerçekte. Örneğin, "Sessizliğin sesini" (Edgü, 2006: 188) öğrenmiştir bu uzak diyarda. Bu yüzden köyden ayrılırken öğrencilerinden öğrettiği her şey unutmalarını ister. Çünkü artık bir şeyi biliyordur: Öğrendikleri tıpkı kendisinin yaşadığı gibi onları başka yaşamları arayışına itecek, kendileriyle yüzleştirecektir. Bu yüzden acı çekmelerini istemediği bu çocukların belki de hiçbir zaman işlerine yaramayacak olan bilgileri unutmalarını ister. Dönüş yolunda karşılaştığı Halit öğretmene bir yer gösterir burada bir koy ve tekne bulmaları romanın başında kim olduğunu sorgulayan O için gerçek bir aydınlanma olur. Öğretmenin Halit'le yakınlık kurmasının en önemli sebebi de onun da kendisi gibi bir sürgün ve gizemli bir öyküsü olmasıdır. Romanda parça parça verilen olaylarla O'nun öteki olarak nitelendirdiği halkın çarpıcı yaşam öyküleri sergilenir.

Sonuç

Ferit Edgü'nün Hakkâri'de edindiği deneyim, izlenim ve gözlemler yaşamı ve kariyeri için bir dönüm noktası olur. Tüm yaşamını ve biçemini değiştiren Hakkâri kendi deyimiyle yeniden doğduğu kent olur. Hakkâri öncesi ve sonrası diye ikiye ayrılan yaşamı gibi yazma biçemi de düşünsel boyutta başka bir yöne evrilir. Yedek subay öğretmen olarak bulunduğu Hakkâri'de tanıdığı çocuklar, kadınlar ve erkekler yapıtlarında yaşam bulur. Edgü'nün şiirsel üretimlerinin ağırlıkta olduğu Hakkâri öncesi dönemle sonrası kesin çizgilerle birbirinden ayrılır. Yazar toplumsalcı bakış açısının baskın olduğu Hakkâri sonrası yapıtlarında toplumsal-bireysel gerçekleri irdeler. Askerlik döneminde yaşadıklarıyla güçlendirdiği *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanı adıyla özdeşleşir. Yaşamında bir kırılma noktası olan ve ikinci yaşamının başlangıcı saydığı bu kent Edgü için gerek özel yaşamı gerekse yazınsal üretimi ve biçemi için oldukça varsıl bir anlam taşır.

Söz konusu romanda bireyin varoluşsal gerçekliğini sorgulayan yazar, aynı zamanda kendisiyle de çetin bir hesaplaşmaya girer. Dilini, kültürünü bilmediği bu Doğu kentine bir anlamda düşmüş ya da itilmiş olan ve kendisini yabancı olarak tanımlayan anlatıcı, kendisini insanların yabancısı gibi duyumsar. Romandaki anlatıcı aracılığıyla bu dünyada yalnız, çaresiz ve çözümsüz kalan modern insanın durumu bu ilin tekdüzeliğinde vurgulanır. Varoluşçu felsefenin bireye ve onun varlığına bakış açısı ve yüklediği anlam romanın yalnız biçemsel değil aynı zamanda dilsel boyutuyla bütünleştirilmiş olarak aktarılır. Dili yalın olduğu kadar çok katmanlı anlamlar yükleyerek kullanan Edgü, bunu küçürek öykülerinde ve şiirlerinde takındığı yazma biçimine borçludur. Yazarın özenle seçerek kullandığı ve imgesel anlamlar yüklediği sözcükler şiire olan ilgisinin bir yansımasıdır. İmgelerle bezeli şiirin anlatım varsıllığını bu yolla gerçekleştiği gibi romanda da bu açık biçimde gözlemlenebilir. Yazarın dil kullanımı ve sözcük seçiminde büyük titizlik göstermesi yaptıklarının kendisi için yetkinlik boyutuna ulaşmamasından kaynaklıdır. Bunu kendisiyle yapılan söyleşilerde de açıkça dile getirir zaten. *Kimse*'yi tam on beş kez yazdığı düşünülürse bu yargının ne kadar haklı bir yanı olduğu anlaşılır. Bunda yazarın çok yönlü bir yazın insanı olması da etkilidir. Bu durum resimden, şiire ve felsefeye değin pek çok alanda biriktirdiklerinin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Yazma serüvenine farklı bir yön veren ve okura Doğu ve onun insanını anlatan bir öykü aracılığıyla seslenen Edgü'yü farklı kılan bu alışılmadık anlatım biçimidir kuşkusuz. Kökleşik roman özelliklerinden arındırılmış olan romanda bu durum okurda farklı bir öyküyle insana insanı anlatma olanağı sunar. Kitabın anlatısının gerçekçi olması da olayların ve kişilerin gerçeklikten hareketle kurgulanmasından ileri gelir. Yazar/anlatıcı bu bölgede yaşadığı zaman sürecinde tanık olduğu, gözlemlediği ve yaşadıklarını gerçek kurmaca bütünlüğünde harmanlayarak sunduğu için okura çekici gelir. Romanın sahneye ve beyaz perdeye aktarılmış olması bu başarının kanıtıdır. Düşle gerçeğin zaman zaman iç içe geçtiği zaman zaman da birbiri yerine kullanıldığı fantastik bir evrende birey varoluşunun anlamını sorgular. Bu yüzden roman anlatıcısının öyküsü belirsizliğini romanın sonuna kadar korur. Gerçekte kimdir? Bir sürgün mü yoksa bir kurban mı? Aslında bu iki kavrama bireyin yüklediği anlam önemsiz olduğunda insan diğerini anlama yolunda ilk adımını atmış sayılır. Bu yüzden öteki hem öğretmen, hem anlatıcı, hem de O'dur. Anlatıcı ötekileştirdiği insanlardan biri olduğu gerçeğiyle yüzleşir. Bu açıdan ötekileşen aslında kendisidir. Romanın başkişisi O, başta dışladığı insanlara, öğrencilere öylesine bağlanır ki oradan ayrıldıktan sonra bile onları ve bu köyü asla unut(a)maz. Onlarla yaşadıklarını yaşatmasına vesile olan roman da bu yüzden sıradan bir Doğu öyküsü olmaktan çıkar.

Notlar

1 http://www.insanokur.org/

2 https://www.aksam.com.tr

Kaynaklar

Dündar, L. B. (2018). Paris'ten Pirkanis'e: Bir direniş biçimi olarak yazmak eylemi. *Notos* Öykü 69 - Ferit Edgü: Nisan-Mayıs.

Edgü, F. (2006). *Hakkâri'de bir mevsim*, İstanbul, Sel.

Korkmaz, R. (2005). Yurtsuzluk itkisi ve anayurt oteli. *İlmi Araştırmalar*, S. 20, 139-148.

Korkmaz R. ve Deveci M. (2011). *Türk edebiyatında yeni bir tür: Küçürek öykü,* Ankara, Grafiker.

Kurt, M. (2011). Modernizm ve gerçeküstücülük bağlamında Sait Faik'in son hikâyeleri, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish Or Turkic*, Volume 6/3, Summer, 1463-1475.

Parıltı, A. (12/10/2007) *Yaralı gövde, yaralı yurt ve yaralı zaman*. Radikal Kitap.

Şahin, V. (2014). Ferit Edgü'nün "Yolcu" adlı küçürek öyküsünde yurtsuzluk itkisi. *ASOS Journal (The Journal of Academic Social Science)*, 2 (2), 234-242.

Şen, D. (2016). Ferit Edgü'den Hakkâri'nin bugünü: Ortak umudu yitirmiş gibiyiz. *Cumhuriyet Gazetesi.*

Uzun, A. (2014). *1950 Sonrası toplumsal olayların sanata yansıması*. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi.*

Yalçın, M. (2018). Gerçek acemilikleri ustalıklara yeğlemek. *Notos Öykü 69 - Ferit Edgü*: Nisan-Mayıs.